

**Eesti Kohtupsühhiaatria
ja Kohtupsühholoogia Ühing**

edaspidi: **EKKÜ**

<http://ekkyhing.eu/et>
info@ekkyhing.eu

Eesti Psühiaatrite Selts

edaspidi: **EPS**

<https://psy.ee/>
eps@psy.ee

Eesti Psühholoogide Liit

edaspidi: **EPL**

<http://www.epl.org.ee/wb/>
epl@epl.org.ee

RIIGIKOHUS

**Põhiseaduslikkuse järelevalve
kolleegium**

info@riigikohus.ee
Kadri.Nomm@riigikohus.ee

Teie: 08.07.2022 nr 5-22-3/4
Meie: 25.08.2022

EKKÜ, EPS, EPL arvamus PSJV asjas nr 5-22-3

1. Arvamuse küsimine

EV Riigikohus menetleb põhiseaduslikkuse järelevalve asja 5-22-3.

Tartu Ringkonnakohus tunnistas 25.05.2022 otsusega kohtuasjas nr 1-20-6533 põhiseadusega vastuolus olevaks Vabariigi Valitsuse määruse nr 322 „Kriminaal-, väärteo-, tsiviil- ja haldusajade menetlusest osavõtjatele tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord“ (edaspidi „määrus 322“) § 5² lõike 1 punkti 2 ja lõike 3.

Riigikohus küsib nimetatud asjas arvamust. Eesti Psühiaatrite Seltsil, Eesti Psühholoogide Liidul ning Eesti Kohtupsühhiaatria ja Kohtupsühholoogia Ühingul palutakse võimalusel esitada ühine arvamus.

2. Ülevaade

Teemas parema orienteerumise ja ühtsema arusaama huvides peame esmajoones vajalikuks selgitada mõisteid ning kohtupsühhiaatria ja kohtupsühholoogia ekspertiiside tegemisega seotud asjaolusid.

2.1. Mõisted:

Psühiaater on eriarst, kes on läbinud üldarsti väljaõppe (Tartu Ülikoolis 6 aastat integreeritud bakalaureuse- ja magistriõpe) ning lisaks eriarsti (psühiaatria) residentuuri (Tartu Ülikoolis 4 aastat).

Üldarsti ja psühhiaatri põhiväljaõppe läbimine ei anna piisavalt teadmisi ja kogemusi kohtupsühhiaatria ekspertiiside tegemiseks.

Kohtupsühhiaatria alaseid teadmisi ja kogemusi on psühhiaatril soovi korral võimalik omandada edasiste täiendkoolituste ja praktika käigus ning seejärgselt taotleda kohtupsühhiaatria eksperdi kutse.

2010 on kehtestatud **kohtupsühhiaatriaeksperti** kutsestandardid tase 7¹ ja tase 8². Kohtupsühhiaatriaeksperti 8. tasemele vastamise eelduseks on asjaolu, et psühhiaater on teinud kohtupsühhiaatrilisi ekspertiise vähemalt viimased kümme aastat.

Psühholoog pädevus ei ole Eesti Vabariigis õigusaktidega reguleeritud. Ennast võib psühholoogiks kutsuda sisuliselt igaüks. Seega ei ole välistatud kohtupsühholoogia ekspertiiside tegemine igasuguse psühholoogilise ja kliinilise väljaõppeta isikute poolt.

Kliiniline psühholoog on läbinud psühholoogia bakalaureuse- ja magistriõppe ning sellele järgneva kutseaasta, mis sisaldab spetsialiseerumiskursuseid ja juhendatud praktikat.

Kliinilise psühholoogi töö on psüühilise distressi, psüühika- ja käitumishäirete, puuete ja riskikäitumise hindamine, leevendamine, ravimine ja ennetamine.

Kohtupsühholoogia alaseid teadmisi ja kogemusi on kliinilisel psühholoogil soovi korral võimalik omandada edasiste täiendkoolituste ja praktika käigus ning seejärgselt taotleda kliinilise kohtu- ja korrektsioonipsühholoogi kutse.

2008 on kehtestatud **kliinilise kohtu- ja korrektsioonipsühholoogi** kutsestandardid tase 7³.

2.2. Kohtupsühhiaatria ja kohtupsühholoogia ekspertiis

Kohtuekspertiisi tegemine erineb põhimõtteliselt tervishoiuteenuse osutamise kontekstis tehtavast kliinilisest tööst, mis toimub patsiendi tervise huve silmas pidades.

Tervishoiuteenuse osutamisel tegutseb psühhiaater/psühholoog patsiendi huvides, tegeledes haiguse ennetamise, diagnoosimise ja raviga eesmärgiga leevendada inimese vaevusi, hoida ära tema tervise seisundi halvenemist või haiguse ägenemist ning taastada tervist (TTKS § 2 lg1).

Kohtupsühhiaatria - kohtupsühholoogia eksperdi tegevus toimub õigusteaduse ja psühhiaatria - psühholoogia piiridel, millest tulenevad olulised erinevused, võrreldes kliinilise tööga, nii tegevuse eesmärgis, protseduurides, eetilistes väärtustes kui terminoloogias.

Kohtupsühhiaatriaeksperti ning kliinilise kohtu- ja korrektsioonipsühholoogi kutsestandarditele vastamine tähendab, et ekspert omab teadmisi ja kogemusi kohtuekspertiiside tegemiseks ning on võimeline koostama nõuetekohase ja menetluses kasutatava ekspertiisiakti.

Ekspert on kohustatud tagama eksperdiuuringute igakülguse, täielikkuse ja objektiivsuse ning eksperdiarvamuse teadusliku põhjendatuse (KrMS § 98 lg 2 p 3).

¹ <https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/11020525>

² <https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/11020544>

³ <https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10720658>

Igakülgselle, täielikule, objektiivsele ja teaduslikult põhjendatud eksperdiarvamusele jõudmine ning selle vormistamine nõuetekohase, jälgitava ja menetlejale vajalikku teavet andva ekspertiisiaktina võtab aega kümneid või ka sadu eksperdi töötunde.

Iga ekspertiis on unikaalne. Ajakulu sõltub erinevatest asjaoludest: ekspertiisi käigus analüüsitava materjali hulk, isiku uurimisele kuluv aeg (vajadus kohtuda uuritavaga korduvalt, teha täpsustavaid uuringuid, korraldada isiku jälgimine statsionaari tingimustes), uuritava koostöövalmidus, simulatsiooni/dissimulatsiooni tuvastamise vajadus jm.

Ekspertiisi tegemisele eelnevalt ei ole võimalik prognoosida täpselt ekspertiisile kuluvat aega. Aja kulu ja seda mõjutavad asjaolud selguvad ekspertiisi käigus.

Keskmiselt kulub kohtupsühhiaatria - kohtupsühholoogia ekspertiisi tegemiseks 70 - 100 eksperdi töötundi (kõigi ekspertiisi tegemisel osalenud ekspertide peale kokku). Tuleb ette ekspertiise, mille tegemiseks võib kuluda sadu töötunde.

KES 5. peatüki 2. jaos on määratud ära ekspertiisiasutuses tehtavate ekspertiiside hinnad.

Riiklikus ekspertiisiasutuses mittetöötava eksperdi kulude hüvitamist seoses kriminaalmenetlusega reguleerib KrMS § 178.

Ekspertidele tasu määramisel on lähtutud määrusest 322.

3. Taust

Aastatel 2006 - 2009 arvestati kohtupsühhiaatria - kohtupsühholoogia ekspertiiside tasusid, analoogselt teiste valdkondade ekspertiisidega, tunnitasu põhiselt. Tunnitasu arvestamisel lähtuti iga-aastaselt korrigeeritavast «Töölepingu seaduse» § 29 lõike 5 alusel kehtestatud tunnipalga alammäärast. Täiendavalt lisakulude hüvitamine toimus kehtestatud korras.

10.05.2009 tekitati määruse 322 redaktsiooniga erisus: kohtupsühhiaatria - kohtupsühholoogia ekspertiisidele kehtestati konkreetne hind, mis sisaldab kõiki ekspertiisiga seotud kulusid (va transport piiratud tingimustel).

Muudatuse ühe põhjendusena esitati kohtupsühhiaatria - kohtupsühholoogia ekspertiiside suurt hulka, mis andis väidetavalt suure koormuse EKEI eelarvele (2008 hakati ekspertiiside rahastamist korraldama EKEI kaudu).

12.12.2014 määruse 322 redaktsiooniga halvenesid veelgi kohtupsühhiaatria – kohtupsühholoogia komplekseksperdi tegevate ekspertide tasustamise tingimused. Komplekseksperdi kehtestati madalam hind, kui varasemalt oli ühe ekspertiisi tegemisel mitmele eksperdile kokku võimalik maksta. Lisaks kehtestati põhjendamatult madal hind kohtupsühholoogia ekspertiisidele.

2014. a kehtestatud hinnad kehtivad käesoleva ajani ja on samad nii määruses 322 kui KES-s.

Psühhiaatrid ja kliinilised psühholoogid on järjepidevalt osalenud erinevates töögruppides, teinud ettepanekuid kohtupsühhiaatria valdkonna korrastamise ning ekspertiiside hinnastamise, kvaliteedi parandamise ja koguhulga vähendamise osas.

Paraku ei ole ekspertide ettepanekuid arvesse võetud.

2018 – 2019 Justiitsministeeriumi eestvedamisel koos käinud multidistsiplinaarsete töögruppide töö tulemusena kaardistati kohtupsühhiaatria valdkonna probleemid, koostati mitmeid dokumente, jõuti järeldusele, et kohtupsühhiaatria valdkond vajab korrastamist

ning võeti plaani sellega tegelema asuda. Sealjuures oli teemaks ka kohtupsühhiaatria - kohtupsühholoogia ekspertiiside hind. Suur osa töögrupis osalenud ametnikest, menetlejatest ja ekspertidest olid seisukohal, et kohtupsühhiaatria - kohtupsühholoogia ekspertiiside hinnastamine peaks olema tunnitaspõhine, kuna ekspertiiside ajakulu on väga erinev.

08.04.2019 tegi EKKÜ avalduse õiguskantslerile seoses kohtupsühhiaatria ja kohtupsühholoogia ekspertiiside tasustamise erisuste põhjendatusega võrreldes teiste valdkondade ekspertiisidega.

09.05.2019 vastati Õiguskantsleri Kantselist järgmist: „Ekspertiiside tasustamise probleemid on kavas lahendada veel sel aastal, muu hulgas soovitakse välja töötada õiglane hinnamudel, ja teha muudatused kohtuekspertiiseaduses. Eelnõu peaks plaanide kohaselt jõudma Riigikogu menetlusse sügisel. Eeltoodud põhjustel ei ole meie täiendav analüüs praegu vajalik“. Täiendava teabe saamiseks soovitati pöörduda Justiitsministeeriumi poole.

EPS ja EKKÜ on korduvalt pöördunud Justiitsministeeriumi poole arupärimisega, mis on toimunud seoses kohtupsühhiaatria valdkonna korrastamisega. Justiitsministeerium on järjepidevalt vastanud, et tegeletakse seadusemuudatuste ettevalmistamisega.

EPS ja EKKÜ on korduvalt avaldanud arvamust, et planeeritavad KES muudatused ja sellega seoses uued pakutud fikseeritud ekspertiisihinnad ning hinna kujunemise alused ei lahenda kohtupsühhiaatria - kohtupsühholoogia ekspertiisidega seonduvaid probleeme.

4. Käesolev olukord

Vajadus psühhiaatrite ja kliiniliste psühholoogide järgi tervikuna on oluliselt suurem kui nimetatud spetsialiste käesolevalt erialases valdkonnas tegutseb.

Psühhiaatrite ja kliiniliste psühholoogide motivatsioon kohtuekspertiise teha on vähene. Sealhulgas on põhjuseks kohtupsühhiaatria - kohtupsühholoogia ekspertiiside ebaõiglaselt madal hind.

Muude erialaste tegevustega on võimalik teenida suuremat töötasu kui kohtuekspertiise tehes.

Keerukate ja ajamahukate ekspertiiside korral võib eksperdi tunnitasu jääda alla riiklikult kehtestatud tunnipalga alammäära.

2022 võrreldes 2014 on tunnitasu alammäär tõusnud 1,8 korda.

Samuti on tõusnud keskmine palk ning töötasud psühhiaatria ja kliinilise psühholoogia valdkondades.

Kohtupsühhiaatria - kohtupsühholoogia väljaõppega ekspertide hulk on ebapiisav.

Käesolevalt vastavad Eestis kaks psühhiaatrit kohtupsühhiaatriaeksperti kutsestandardile tase 7, neli psühhiaatrit vastavad kohtupsühhiaatriaeksperti kutsestandardile tase 8 ja viis psühholoogi vastavad kliinilise kohtu- ja korrektsioonipsühholoogi kutsestandardile tase 7.

Viimase 10 aasta jooksul on lisandunud kolm kohtupsühhiaatriaeksperti ja kaks eksperti ei ole oma kutset uuendanud.

Kliinilisi kohtu- ja korrektsioonipsühholooge on lisandunud iga mõne aasta tagant.

Kuigi kliinilise kohtupsühholoogi kutsestandardid on kehtestatud 2008 ja kohtupsühhiaatriaeksperti kutsestandardid on kehtestatud 2010, ei ole, vaatamata ekspertide korduvatele ettepanekutele, ekspertiiside tegemisel ega tasu maksmisel loodud eelistusi kutsega ekspertidele.

Selline olukord ei motiveeri psühhiaatreid ega kliinilisi psühholooge ennast kohtupsühhiaatria ega kohtupsühholoogia alaselst täiendama ega kutset taotlema.

Ekspertiise teevad sageli psühhiaatrid ja psühholoogid, kellel puudub kohtupsühhiaatri/kohtupsühholoogi pädevus ning seega vajalikud teadmised ja oskused seaduse nõuetele nii sisuliselt kui vormiliselt vastava ekspertiisiakti koostamiseks.

Ekspertiiside kvaliteedi tagamiseks puudub igasugune kontroll ja tagasisidesüsteem.

Kvalifitseeritud ekspertide puudusest ning psühhiaatrite ja kliiniliste psühholoogide üleüldiselt madalast motivatsioonist ekspertiise teha tulenevad järgmised asjaolud:

- pikad menetlusajad
- vajadus teha kordusekspertiise (kulub rohkem aega ja raha)
- ebaühtlane, kohati kesine, ekspertiiside kvaliteet, millest tulenevalt:
  - menetleja ei saa ekspertiisiaktist vajalikku ja adekvaatset teavet
  - sundravile satuvad isikud, kes peaksid karistust kandma vanglas. Sageli ei esine neil isikutel haiglaravi vajavat psüühikahäiret ning nad vabanevad peagi ka sundravilt. Sageli on sellistel isikutel kõrgeenenud retsidiivsusrisk ja nad jätkavad õigusvastast käitumist. Ka on sundravi teenus maksumaksjale oluliselt kulukam kui vangi ülalpidamine.
  - Vanglasse satuvad isikud kes vajaksid sundravi, s.t. raske psüühikahäirega inimesed võivad jäävad vajaliku ravita.
  - Olukorras, kus valel isikud satuvad valele teenusele, saavad riivatud isikute põhiõigused, kannatab ühiskonna turvalisus ja tekivad täiendavad kulud.
- kohtupsühhiaatria ja kohtupsühholoogia erialade arengu pidurdumine.

Täpsemalt on kohtupsühhiaatriaga seonduvaid probleeme ja lahendamist vajavaid asjaolusid kirjeldatud Psühhiaatria eriala arengukavas aastateks 2020-2030 p 4.2 Kohtupsühhiaatria⁴.

Kohtute haldamise nõukoja istungil 13.05.2022 määratleti prioriteedina lahendada kohtupsühhiaatriliste ekspertiiside kättesaadavuse probleem ning leiti, et selleks tuleb tõsta kümme aastat muutmata püsinud ekspertiisitasusid⁵.

Eesti Reformierakonna, Isamaa Erakonna ja Sotsiaaldemokraatliku Erakonna koostöölepingus aastateks 2022–2023 peatükk VIII p 3⁶ on lepitud kokku viia läbi analüüs eesmärgiga muuta kriminaalasjade menetlemine kiiremaks ja menetlusosalistele ökonoomsemaks.

5. EKKÜ, EPS ja EPL arvamus

Oleme seisukohal, et ekspertiiside tasustamist reguleerivad õigusaktid peavad võimaldama maksta kohtupsühhiaatria ja kohtupsühholoogia ekspertiiside eest õiglast tasu, mis motiveeriks psühhiaatreid ja kliinilisi psühholooge kohtuekspertiise tegema ning end kohtupsühhiaatria ja kohtupsühholoogia alal koolitama.

---

⁴ <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/f2fd5f14-bb7f-4d17-a335-762262c30f31>

⁵ <https://www.riigikohus.ee/et/uudiste-arhiiv/kohtute-haldamise-noukoda-seadis-prioriteetid-riigieelarve-labiraakimisteks>

⁶ <https://valitsus.ee/valitsuse-eesmargid-ja-tegevused/valitsemise-alused/koalitsioonilepe#Muud>

Tulenevalt ekspertiiside mahukuse ja ajakulu olulisest varieerumisest, tuleb arvestada kohtupsühhiaatria - kohtupsühhologia ekspertide töötasu, analoogselt teiste valdkondade ekspertidega, tunnitasu alusel.

Tunnitasu peab olema ajas korrigeeritav, arvestades riiklikke majandusnäitajaid.

KrMS § 178 lg 2 võimaldab maksta ekspertidele töötasu kuni 50 kordne riiklikult kinnitatud tunnitasu alammäär.

Töötasu arvestamisel tuleb silmas pidada, et kohtupsühhiaatria ja kohtupsühhologia ekspertide näol on tegemist kõrgelt kvalifitseeritud spetsialistidega.

Peame asjakohaseks Tartu Ringkonnakohtu poolt kohtupsühhiaatrite ja -psühholoogide võrdlust advokaatidega - mõlema eriala esindajad on oma valdkonna vaieldamatud tippspetsialistid.

Oleme seisukohal, et kohtupsühhiaatria ja -psühhologia ekspertiise tegevate spetsialistide minimaalne brutotunnitasu peab olema vähemalt samaväärne advokaatide tunnitasuga riigi õigusabi osutamisel.

Ekspertiiside kvaliteedi tagamiseks tuleb ekspertiiside tegemisel eelistada kohtupsühhiaatriaekspertiisi ning kliinilise kohtu- ja korrektsioonipsühholoogi kutsega eksperte.

Kohtupsühhiaatriaekspertiisi ning kliinilise kohtu- ja korrektsioonipsühholoogi kutsega ekspertiisi tasu peab olema vähemalt 30-40% (olenevalt kutsetasemest) ulatuses kõrgem ekspertiisi tegeva kutseta spetsialisti tasust, et motiveerida nii kutsega eksperte kui klinitsiste oma kohtupsühhiaatria-alast pädevust tõstma ja hoidma, et seeläbi tagada ekspertiiside kvaliteet.

Menetlejal on võimalik hinnata, kas ekspertide esitatud ekspertiisi tasu on põhjendatud ning küsida vajadusel ekspertidelt täiendavaid selgitusi.

Analoogselt riikliku ekspertiisiasutuses tehtava ekspertiisi maksumusega (KES § 26²) sisaldab ka väljaspool ekspertiisiasutust tehtava ekspertiisi hind, lisaks eksperdi palga kulule, muid ekspertiisiga seotud kulusid: eksperdi bruto töötasule lisanduvad tööandja maksud, põhivara kulu (näit. IT ja sidevahendid), materjalikulu (näit. psühholoogilised testid), kommunaalkulu, administreerimiskulu. Vahel on vajalik teha täiendavaid uuringuid (näit. vere analüüsid, kompuutertomograafiline uuring jm), mille eest tuleb tasuda vastavalt konkreetset uuringut tegeva asutuse hinnakirjale.

Samuti tuleb kohtupsühhiaatria - kohtupsühhologia eksperdile tasuda ekspertiisiga seotud lisakulud seoses transpordiga (s.h. transpordile kuluv aeg) ning menetlusest osavõtuga.

EKKÜ, EPS ja EPL on jätkuvalt seisukohal, et korrastamist ja kaasajastamist vajavad kohtupsühhiaatria valdkond tervikuna ning sellega seonduvad õigusaktid.

Väga oluliseks peame riikliku kvaliteedisüsteemi loomist kohtupsühhiaatriliste ja kohtupsühholoogiliste ekspertiiside kontekstis.

Kohtupsühhiaatria valdkonna mõistliku korrastamise, ekspertiiside õiglase hinnastamise, kutseliste ekspertide eelistamise ja ekspertiiside kvaliteedisüsteemi loomise tulemusena:

- kasvab erialaspetsialistide motivatsioon end kohtupsühhiaatria ja kohtupsühhologia alal täiendada ning suureneb kvalifitseeritud kohtupsühhiaatria - kohtupsühhologia ekspertide arv
- ühtlustub ja paraneb ekspertiiside kvaliteet
- menetlusosaliste õigused saavad paremini tagatud

- suureneb ühiskonna turvalisus
- väheneb ressursikulu ekspertiiside koguhulga, s.h kordusekspertiiside, vähenemise arvelt
- kriminaalrajade menetlemine muutub kiiremaks ja ökonoomsemaks

6. EKKÜ, EPS ja EPL seisukoht

EKKÜ, EPS ja EPL nõustuvad Tartu Ringkonnakohtu 25.05.2022 otsuses kohtuasjas nr 1-20-6533 toodud väidetega seoses kohtupsühhaatria - kohtupsühholoogia ekspertiisikuludega ning leiavad samuti Vabariigi Valitsuse määruse nr 322 „Kriminaal-, väärteo-, tsiviil- ja haldusajade menetlusest osavõtjatele tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord“ § 5² lõike 1 punkti 2 ja lõike 3 põhiseadusega vastuolus olevaks.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Anne Kleinberg
EPS juhatuse esimees

/allkirjastatud digitaalselt/

Kristjan Kask
EKKÜ juhatuse esimees

/allkirjastatud digitaalselt/

Kenn Konstabel
EPL president

Anu Arold
anu.arold@mppk.ee

Marina Cojocar
cojocar.marina@gmail.com